

Het rood van de bakstenen en het groen van de natuur gaan bij de nieuwe havo Notre Dame des Anges in Ubbergen naadloos in elkaar over. Dit boek vertelt hoe schoolbestuurders, buurtbewoners, milieubeschermers, politici en ontwerpers na jaren onderlinge strijd de handen in elkaar sloegen. Zo ontstond een vernieuwend ontwerp voor gebouw en omgeving, waarin rood en groen een fraaie symbiose aangaan.

De nieuwe Notre Dame

De nieuwe Notre Dame

De school die er toch kwam

De nieuwe Notre Dame

De school die niemand wilde,
maar waar iedereen nu trots op is

*Deze havo is bijzonder. Wij zijn betrokken bij
de kinderen en vinden dat de school
juist op deze plek hoort.*

Marij van Deutekom

4

Voorwoord

Wij zijn trots op onze nieuwe school. Trots hoe mooi het gebouw is, trots op de natuur eromheen en trots hoe dat allemaal tot stand is gekomen. School en nieuwe natuur waren er nooit gekomen zonder steun en medewerking van een reeks betrokkenen. Buren, milieubeschermers en bestuurders hebben er allemaal de schouders onder gezet, waardoor ieders doel is bereikt. Er zijn mensen bij die aanvankelijk een nieuwe havo in Ubbergen, tussen stuwwal en polder, helemaal niet zagen zitten. Dit boek gaat over de bijzondere ontstaansgeschiedenis van de school die eigenlijk niemand wilde, maar waar nu iedereen trots op is. Het is een eerbetoon aan al degenen die met hun ruimdenkendheid, creativiteit en betrokkenheid met recht trots kunnen zijn op de nieuwe Notre Dame. Net als wij.

Marij van Deutekom
directeur havo Notre Dame des Anges

6

De directeur

Al in de eerste week dat Marij van Deutekom directeur was van Notre Dame, kreeg zij van de Raad van State toestemming een nieuwe school te bouwen op de toenmalige plek. Eigenlijk was niemand daar echt blij mee, merkte ze.

Het voelde als een cadeautje toen directeur Marij van Deutekom in de eerste week van het schooljaar 2005-2006 de uitspraak van de Raad van State tussen haar post vond. Ze was net een week in functie. De school had tien jaar gevochten om een nieuwe havo te mogen bouwen en nu was die juridische strijd eindelijk beslecht. Hier stond zwart op wit de toestemming om, op dezelfde locatie, een splinternieuwe havo te realiseren. “Maar toen ik dat presenteerde aan het personeel, reageerde iedereen gelaten”, weet zij zich te herinneren. “De mensen waren wel blij, maar hadden tegelijk een afwachtende houding van ‘eerst maar eens zien’. Kort daarna hoorde ik dat er in de buurt en onder de milieubeweging veel onrust en verzet

was tegen de bouw van een nieuwe school op die plek.”

Bij haar sollicitatie naar de functie van havodirecteur was de nieuwbouw eigenlijk niet zo prominent aan de orde gekomen. Voor Marij van Deutekom was de overgang naar Ubbergen een logische stap in haar carrière. Ze begon als docent Engels op het Stedelijk Gymnasium in Nijmegen, verhuisde naar het Titus Brandsma Lyceum in Oss, die zij verliet als conrector, om locatie-directeur te worden van de Montessorischool in Nijmegen. In 2005 volgde de overstap naar de havo. “Het verbaasde me dat hier op de havo dezelfde sfeer heerste als op het Montessori, zeker in de omgang met de leerlingen. Het onderwijs was wel wat traditioneler.”

10

Veel tijd om te wennen was er niet, er moest een school gebouwd worden. Allereerst besprak ze de gecompliceerde situatie met wethouder Leidy van der Aalst van Ubbergen. “Zij leek ook niet meteen zo happig. In politiek Ubbergen lag de nieuwbouw van de havo blijkbaar ook gevoelig.” Niet iedereen in de gemeenteraad was overtuigd van het bestaansrecht van de middelbare school. Dat was toch ook een havo voor kinderen uit Nijmegen en Millingen en waarom zou alleen Ubbergen daarvoor moeten betalen? De wethouder adviseerde Bureau Stroming in te schakelen, letterlijk om het proces te stroomlijnen. Gerard Litjens en Riet Dumont van Stroming kregen opdracht te achterhalen waar de pijn precies zat bij de

tegenstanders. “Die twee waren heel bekend bij de mensen uit de milieubeweging, zodat er geen achterdocht was.” Hun bemoeienis leidde tot een eerste bijeenkomst met vertegenwoordigers van de school, het gemeentebestuur, buurt en milieubeweging. “Die avond ging het er heel heftig en emotioneel aan toe”, vertelt Van Deutekom. “Toen voelde ik pas dat het verzet tegen de school diep zat. Dat was niet om dwars te liggen, maar uit het oprechte gevoel dat het gebied beschermd moest worden. Op die avond kreeg ik ook de gelegenheid uit te leggen dat deze havo bijzonder is. Wij zijn betrokken bij de kinderen en vonden dat de school juist op deze plek moest blijven. Dat kwam ook over.” Het was het begin van een opmerke-

a2

b3

c1

d4

lijk proces waarbij alle partijen naar elkaar toe groeiden. Werd de havo door de buurt eerst nog gezien als een buitenbeentje in het dorp, nu is het onderdeel van de gemeenschap geworden. “Eerst reed ik zo maar naar school toe, nu zwaai ik naar de burens en maak soms een praatje met iemand. Eerst zagen we elkaar alleen bij klachten of overlast, nu komen omwonenden vragen of ze dingen mogen organiseren op het schoolterrein.”

De belangrijkste stap in de transformatie van ‘vijand’ naar vriend was het revolutionaire idee om de school niet op de bestaande plek te herbouwen maar meer richting de rijksweg. Dat idee kwam van Gerard Litjens van Stroming. Belangrijkste voordelen waren dat de school ver-

der van het dorp af kwam te liggen en er niet gebouwd hoefde te worden in het meeste kwetsbare deel van de Ubbergse natuur. Sterker nog: door grond af te staan, kon de havo er juist voor zorgen dat die natuur weer in oude luister hersteld werd.

Maar er waren ook kritiekpunten. De verplaatsing leek aanvankelijk duurder uit te vallen, onder meer omdat de oude gymzaal afgebroken moest worden en er een nieuwe voor terug moest komen. Later bleek dat er juist geld overbleef, omdat er gedurende het jaar van de bouw geen tijdelijk onderkomen bekostigd hoefde te worden. Verder was er discussie over een plek zo pal naast de rijksweg. Is dat wel gezond en hoe zit het met de geluidsoverlast? Ook de muur die als geluidswal was be-

dacht vond niet iedereen meteen een goed idee. En het gebouw zou twee verdiepingen krijgen. Was dat niet te hoog?

Voor Marij van Deutekom was de gok het grootst. Zij mocht immers bouwen en gooide die toestemming min of meer weg door een nieuwe bestemmingsplanprocedure te starten. Ook was niet duidelijk of de financiering wel rond zou komen. Van Deutekom: “Wethouder Leidy van der Aalst en ik zijn vanaf toen gezamenlijk opgetrokken. We hebben elkaar beloofd dat we geen beren op de weg zouden toelaten. Ook zij moest haar nek uitsteken om de financiering rond te krijgen en maakte gebruik van haar contacten om veel extra geld los te krijgen. We wilden met iedereen blijven communiceren

en moesten tactisch opereren. Zo wilden we voorkomen dat de nieuwe bestemmingsplanprocedure veel vertraging zou opleveren. Die tijd was er voor de school niet. Bij iedere nieuwe stap nodigden we alle fracties in de gemeenteraad uit om die toe te lichten. Een voor een, dat wel. Ook de buurt en de milieumensen bleven meepraten.”

Eén moment zal Marij van Deutekom zich altijd herinneren: het bezoek van milieubeschermer Koen Vandepoel aan de oude school. Hij had decennialang tegen de havo gestreden en met zijn strijd ook de nabijgelegen stuwwal en het bronnenbos voor verder onheil behoed. Vandepoel had toen niet lang meer te leven en maakte met een groep intimi een tocht langs enkele voor

hem belangrijke locaties. “Hij zat in een rolstoel en kon de school niet meer in. Het was de eerste en enige keer dat ik hem zag. Ik ging naar buiten en knielde naast hem neer, iedereen er in een kring omheen. Hij legde zijn grote handen op de mijne en zei: ‘het is goed, dit is een mooi plan’. Alsof hij z’n zegen aan het project gaf. Een heel bijzonder moment. Toen ik terug op m’n kamer kwam, begon ik zo maar te janken. De koers was gelopen, dat voelde ik heel sterk.”

De voorbereiding was veel intensiever dan de bouw en de verhuizing erna. Inmiddels zijn alle betrokkenen het er over eens dat er zonder de communicatieve en bindende talenten van Marij van Deutekom niet zo’n mooie school was geweest.

*Het is een heerlijk gebouw.
Open en met veel ramen waar-
door je de omringende natuur
kunt zien. Dit gebouw creëert
rust. En het is modern. Zelfs
ik werk nu met een digibord.
C'est une belle école.*

José Hofstra, docent Frans, Wijchen

*Het is een
licht en
ruim ge-
bouw. Lek-
ker rustig.*

Ingmar Delsing,
leerling, Bemmel

20

De wethouder

Toen Leidy van der Aalst in 2002 wethouder van onderwijs werd, kreeg zij de opdracht nieuwbouw te realiseren voor vrijwel alle scholen in de gemeente Ubbergen. Daarbij ook de havo. Er was echter helemaal geen geld opzij gezet.

Leidy van der Aalst kwam eind jaren zeventig in Ubbergen wonen en werd de directe buurvrouw van havo Notre Dame des Anges. “Ik zat meteen in een actiegroep”, kan ze zich herinneren. “Niet tegen de nieuwbouw van de havo, hoor.

Wij wilden als buurt een vuist maken tegen de vervuiling van het gebied en woningbouw bij het bronnenbos tegengaan. We maakten een zwartboek en gaven dat aan toenmalig burgemeester Schneemann.”

Als buurtbewoner maakte de latere wethouder nooit bezwaar tegen de bouw van een nieuwe havo, maar ze was er als politica zeker ook geen warm voorstander van. “Persoonlijk vond ik de voorziene locatie geen ideale plaats voor de havo. Maar ik

heb ook laten onderzoeken of wij als gemeente een zorgplicht hadden om de school te laten bouwen.

80 procent van de leerlingen komt immers niet uit de gemeente Ubbergen. Door nieuwe wetgeving uit 1997 hadden wij

als gemeente de plicht voor goede onderwijshuisvesting te zorgen voor scholen op ons grondgebied. We hadden geen keuze.”

In de jaren negentig was Van der Aalst politiek actief geworden in Ubbergen. Zij belandde in de gemeenteraad voor de fractie PvdA/GroenLinks. Als PvdA'er stond ze gereserveerd tegenover nieuwbouw van de havo, maar partijgenoten van de GroenLinkse bloedgroep waren er echt tegen. “Van oudsher waren CDA en VVD de partijen

die de havo steunden. Er zaten ook vertegenwoordigers van die partijen in het schoolbestuur.” De lokale C’90 haalt traditioneel de stemmen uit de polderdorpen en stak veel liever geld in de nieuwbouw van basisscholen in Kekerdom, Ooij en Leuth.

In dat politieke mijnenveld werd Van der Aalst in 2002 wethouder. “In het dossier van de havo, dat al erg dik was, zat een brief van mijn voorganger Dolf van Hecke. Daarin beloofde hij de havo dat in 2008 een nieuwe school gebouwd mocht worden. Maar we hadden geen rooie cent en de nieuwbouw was niet in het scholenplan opgenomen. Bovendien moesten er ook andere scholen uitgebreid of herbouwd worden. De provincie wilde de havo graag verplaatsen en zo begon

een tactisch spel. Zij moest zo’n verplaatsing dan maar betalen.” De financiële positie van Ubbergen was inmiddels danig verslechterd en de gemeente kwam onder preventief toezicht te staan van de provincie Gelderland. “Aan de inspecteur Financiën vroeg ik hoe het dan moest met de scholen. Dat moesten we zelf regelen. Samen met de inspecteur hebben we een traject uitgezet om de gemeente structureel weer financieel gezond te maken.” In 2006 trad een nieuw college van burgemeester en wethouders aan met Leidy van der Aalst als wethouder onderwijs en financiën. “In de coalitie hadden we afgesproken dat we geen geld zouden uitgeven aan nieuwe dingen, of er moest iets ouds vervallen.

Al het geld dat we overhielden, zetten we op een spaarrekening waar drie nieuwe scholen van betaald moesten worden: de basisscholen in Kekerdom en Leuth en de havo in Ubbergen. In totaal was daar 11 miljoen voor nodig, waarvan 7 voor Notre Dame. In het coalitieakkoord met C'90 stond dat eerst de polderscholen gebouwd moesten worden, dan pas de havo. Maar uit een bouwkundig rapport bleek dat de havo echt eerst moest. Die volgorde is datzelfde jaar nog omgedraaid.”

In het najaar van 2005 met de uitspraak van de Raad van State (bouwen mag) veranderde de houding van de wethouder. “Misschien was het niet de ideale plaats voor een havo, maar met deze

uitspraak moesten we er gewoon het beste van maken en er maximaal voor gaan. Dat heb ik altijd zo gedaan. Ik had net het proces van de bouw van het kulturhus in Beek achter de rug. Daar hadden we ook veel tegenstellingen en problemen overwonnen. Het recept: veel communiceren, enthousiast zijn, weerstanden wegnemen en verbindingen maken. Zo wilden we het bij de havo ook aanpakken.” Met havo-directeur Marij van Deutekom vormde ze vanaf toen een hecht span. “Zij kwam van het Montessori-onderwijs, ik uit de welzijnshoek. We waren gewend zo te werken.” In de loop van de jaren ontpopte de wethouder zich als een ster in het vinden van fondsen en geldpotjes,

waarmee de havo en de nieuwe natuur eromheen steeds mooier kon worden. “Als je een goed plan en draagvlak hebt, dan vind je geld. Als je er dan ook nog eens goed en enthousiast verhaal bij hebt, zoals de havo, dan is het helemaal geen probleem meer. Zelfs instanties als de provincie zijn dan bereid zelf te kijken naar mogelijkheden om extra te financieren.”

Gelderland doneerde onder meer geld voor de procesbegeleiding. Om de school in het landschap in te passen, was er weer een ander potje. Dat laatste leverde een subsidie van maar liefst 1,9 miljoen euro op. Voor de bijdrage van het Fonds Volksbelang was het van belang dat er op de havo extra aandacht en zorg is voor kinderen met een autistische

aandoening. Het VSB Fonds wilde subsidiëren vanwege de speciale combinatie met groen en natuur. “Ik sta bekend als een terriër. Ik ben erg vasthoudend als ik ergens mee bezig ben. Dat betekent dat ik ook om de haverklap bel, om te kijken hoe alles gaat. Ik ben nu blij dat er een goede school staat, met een bijzondere onderwijsvisie in een mooie omgeving. Maar ik vind nog steeds dat de havo vooral te gast is in die natuur, dus moeten ze de kinderen er ook respect voor bijbrengen. Ik heb leerlingen wel eens proefboringen zien doen. Dat deden ze dwars door het goudveiltje heen. Dat is toch zonde van zo’n bijzonder plantje. De kinderen moeten leren daar zuiniger op te zijn.”

Als ik naar school fiets heb ik de zon in mijn gezicht; als ik hier aankomen omhoog kijk, zie ik De Rafter en als ik ga lunchen heb ik uitzicht op de heuvelrug. Noem mij een school in Nederland, die dat ook heeft.

Jeroen van Heijst, conciërge, Nijmegen

30

De architecten

Voor de architecten Rinus Roovers en Jurjen Vermeer van het Rotterdamse bureau Spring architecten was het ontwerpen van de Ubbergse havo een bijzondere opdracht. “Er moest een gebouw komen dat er op die plek niet had mogen zijn.”

natuur- & wandelgebied
(Gidderich Lieve/haai)

wandelpad naar theater in natuur

aansluiting Kastelselaan

1 fietsstraat (toegangsweg school)	11 entree school
2 poort	12 vlinder
3 parkeren auto's	13 auto
4 parkeren brommers	14 vijver
5 parkeren fietsen	15 secundak
6 beek	16 sportveld
7 overdekte fietsenstalling docenten	
8 bakstenen looper naar school	
9 binnenhul met gras	
10 dove warme muur met begroeiing	

De nieuwe havo moest een transparant gebouw worden, dat paste in het omliggende landschap maar toch een prikkelend uiterlijk had. Binnen moest er ruimte voor de leerlingen zijn om elkaar te ontmoeten, maar ook om zich terug te trekken. Nu het gebouw er staat, is duidelijk dat de architecten Rinus Roovers en Jurjen Vermeer die opdracht perfect hebben uitgevoerd. Leerlingen en personeelsleden kunnen overal naar buiten kijken en hebben een open blik in de lokalen. Door het gebruik van hout en glas lijkt het gebouw onderdeel van de natuurlijke omgeving tussen stuwwal en polder. De bijzondere geluidwerende muur, de schuine gevel en roestende stalen objecten zoals poort en fietsenhok geven het

gebouw een eigenzinnig karakter. “Ik moet de school een compliment maken voor de formulering van de opdracht”, zegt Roovers. “Dat was een tekstueel goed verhaal. De opdrachtgever heeft een duidelijke onderwijsvisie, als de laatste zelfstandige havo in het land.” Ook Jurjen Vermeer prijst de school. “Ze wilden er een mooi gebouw van maken in de natuur. Maar ook binnen was er een uitgesproken plan. De school kent vier clusters en die moesten terugkomen in de ruimten. Ieder cluster een eigen kleur. Het cluster met expressie is in de buurt van de aula terechtgekomen. Bij natuur/biologie was de koppeling met buiten heel belangrijk, terwijl voor de talen juist meer standaardlokalen aan een gang

gevraagd waren. Het gammacluster, aardrijkskunde/economie, vroeg om een open structuur waardoor er ook schuifdeuren naar de mediatheek zijn ontstaan. Maar ondanks die verschillen en kleuren is toch een eenduidige structuur en architectuur ontstaan.” Vanuit de buitenruimte worden de kleuren ook naar binnen gebracht. Bij de ingang liggen bakstenen die overgaan in een donkere, gevlekte, rubberen vloer. Het Rotterdamse bureau Spring architecten was één van de tientallen inschrijvers bij de openbare, Europese aanbesteding. Spring behoorde tot de vijf uitverkorenen die een concept mochten inleveren en werd gekozen. “Ik had geen ervaring met landschappelijke inrichting”, geeft Roovers toe. “Maar

ik liep hier rond en voelde het wel. De overgang van stuwwal naar polder, de historie van De Refter.” Roovers en zijn collega Vermeer lieten zich inspireren door het kunstwerk Pier en Oceaan van Piet Mondriaan uit 1915. “Ik wilde dat het gebouw naadloos overging in het landschap. Dat gebeurt in dat schilderij ook. Het gebouw eindigt niet. De vloer loopt door in de vlonder, het plafond in de luifel aan de buitenkant. Het glas vult het complete vlak tussen vloer en plafond. We hebben zo het gebouw eigenlijk virtueel opgetild en het landschap er onderdoor laten lopen.” In de eerste ontwerpen stond het gebouw nog gepland op de oude locatie in één bouwlaag. Roovers:

35

“Toen heb ik meteen al gezegd: twee lagen is mooier en beter. De school wordt dan compacter en de levendigheid neemt toe. De looplijnen zouden anders veel langer worden. Maar ja, dat mocht niet volgens het bestemmingsplan.”

De architecten steunden de belangrijke stap om het gebouw te verplaatsen richting rijksweg. Roovers: “Het gebouw kon in twee lagen gerealiseerd worden, waardoor de ‘footprint’ in het landschap kleiner werd. De helft kwam extra beschikbaar voor de natuur.”

Doordat de school extra subsidies loskreeg bij de provincie Gelderland konden Roovers en Vermeer er een nog markanter gebouw van maken.

Roovers: “Nu maakten we mooie scherpe hoeken en diagonalen,

waardoor het gebouw spannender werd. Het rechthoekige doosje werd een vierkant met schuine lijnen. Daardoor ziet geen enkele ruimte er hetzelfde uit. Binnen lieten we wanden verspringen en zo kwam er ruimte voor kluisjes. Er zijn geen saaie lange wanden. Het meest tevreden was ik toen ik twee weken na de verhuizing hier op school kwam. De leerlingen gebruiken het gebouw alsof ze er al jaren zitten. Het past als een jas.” Vermeer: “Je hebt als architect heel veel bedacht en ontworpen en dan zijn er toch verrassingen. De centrale entreehal zagen wij vooral als transparante transitruimte, maar de leerlingen hebben er ook een verblijfsruimte van gemaakt. Ze hangen over de reling en zitten op de banken.”

*We hebben onder meer de kleuren uitgekozen.
Ik wilde per se roze erin. Dat vind ik een mooie kleur.*

Maud Hendriks, leerling en lid van de inrichtingscommissie, Wyler

We hebben nu een grotere en hogere gymzaal, een klimmuur, een tokkelbaan en allerlei in hoogte verstelbare toestellen. Dat is een enorme verbetering.

Michiel Verstappen, docent gymnastiek, Nijmegen

40

De milieuridder

Milieubeschermers vochten tot aan de Raad van State om nieuwbouw van de havo tegen te gaan. Maar de grootste tegenstanders van de nieuwe school zijn nu goede vrienden van Notre Dame geworden. Arno van der Kruis is één van hen.

Ubbergen was voor milieubeschermers decennialang frontgebied in de strijd voor behoud en terugkeer van natuurlijke waarden. Ze vochten de skibaan bij het bronnenbos weg, voorkwamen dat er bungalows en een textielfabriekje werden gebouwd aan de voet van de stuwwal en wilden het voormalige moerasgebied, waar de semi-permanente gebouwen van de havo waren gebouwd, in oude luister herstellen.

Het gevecht werd gevoerd door de Werkgroep Milieubeheer voor het Stadsgebied Nijmegen, een stichting die werd gedragen door Koen Vandepoel. Door eindeloos bezwaar te maken wist hij in de omgeving van Nijmegen diverse projecten tegen te houden die schadelijk waren voor natuur en milieu. Andere bouwplan-

nen moesten uitgesteld worden. In de laatste jaren, toen de gezondheid van Koen Vandepoel steeds zwakker werd, nam Arno van der Kruis als zijn eerste luitenant de planologische milieustrijd steeds meer over.

“De werkgroep is in 2011 opgeheven en alle dossiers van Koen hebben we overgedragen aan het Regionaal Archief”, vertelt Van der Kruis. “Dat waren er in totaal 1016 en de meeste gingen over Ubbergen. Van de havo alleen al zijn er vier dossiers.”

Het gevecht van de milieubeschermers begon met het laten verwijderen van de skibaan die begin jaren zeventig op de stuwwal bij Ubbergen was aangelegd. De oefenhelling was een doorn in het oog van natuurliefhebbers, omdat die een directe bedreiging was voor het kwetsbare

bronnenbos bij De Refter. Uiteindelijk verhuisde de skibaan naar Alverna. Later voerde Vandepoel langdurige juridische gevechten over het saneren van de bodemvervuiling door een voormalige wasserij, het tegengaan van de bouw van vier bungalows en het schrappen van de bestemming textielbedrijf, allemaal aan de Kasteelselaan.

Toen de bronnen van de stuwwal en de watertjes aan de voet van de helling 'gered' waren, begon de slag om de havo. "Volgens ons was de havo op de verkeerde plek gebouwd", zegt Van der Kruis. "Het was een planologische blunder om die school daar neer te zetten in de jaren zeventig. We wilden daar het moerasgebied terug hebben. Al die bronnen en watertjes zijn toch de pareltjes van

het landschap, de juweeltjes van de natuur.”

Tot aan de Raad van State vocht de Werkgroep Milieubeheer tegen het bestemmingsplan Beschermd Dorpsgezicht Ubbergen, waarin de bestaande locatie van de havo werd bevestigd. Uiteindelijk kreeg ze geen gelijk en mocht de havo nieuw bouwen op de bestaande locatie. Van der Kruis: “Maar toch hadden we niet het gevoel dat we verloren hadden. We voelden aan ons water dat de havo niet blij was met deze oplossing. Om te bouwen moesten ze eerst immers slopen, en waar ga je dan met de leerlingen naar toe? Er was in de tijd ook discussie of er nog wel zoveel geld besteed moest worden aan een relatief kleine, categorale havo. De trend in onderwijs-

land ging toen heel erg richting grote scholengemeenschappen.”

Volgens Van der Kruis was het een briljante stap van de nieuw aangetreden directeur Marij van Deutekom om het Bureau Stroming in te schakelen. Dat moest een plan ontwikkelen dat voor alle partijen aanvaardbaar was. “Zo werd de patstelling doorbroken. Bovendien kenden wij Gerard Litjens en Riet Dumont die ermee aan de slag gingen. Goede mensen, wisten wij, waardoor we niet meteen de hakken in het zand zetten. Ze kwamen met een uitstekend plan met ruimte voor het moeras op de plek waar de school stond. De nieuwbouw schoof op naar de rijksweg. We hadden wel één belangrijke voorwaarde: de havo moest het nieuwe moerasgebied overdragen

aan een natuurbeheerder. Daarvoor meldde zich al snel Het Geldersch Landschap die dat deel van het terrein wilde kopen. Daarmee was de strijd gestreden.”

Een belangrijk moment was de dag dat Koen Vandepoel zijn zegen aan het plan gaf. “Hij zat toen al in een verpleeghuis. De plannen zien er goed uit, zei ik tegen hem. Maar Koen had van nature een achterdochtig karakter. Dat zat in de genen. We maakten vijf uitstapjes naar grote projecten waar veel gebeurd was vanwege milieubeheer. Natuurlijk ook naar Ubbergen. Dat was in het najaar van 2007. Er was een rendez-vous met Marij geregeld en dat werd een bijzonder moment. Vlak voor zijn dood gaf hij toen zijn vertrouwen aan nieuwbouw en

heraanleg van het moerasgebied. Achteraf past het allemaal nog veel beter dan we hadden gedacht. Het gebied rond de havo wordt een wandelgebied dat aansluit op het nieuwe particuliere natuurgebied dat nu aan de overkant van de rijksweg wordt aangelegd. De wandelbrug daar naartoe is een veilige oversteek. Het pad leidt dan naar het veertje en vandaaruit is er een boerenlandpadroute naar Ooij.”

Milieuridder Koen Vandepoel wordt ook herdacht. Voor hem wordt een eik geplant in het moerasgebied bij de havo, met daarbij een bankje en een plaquette. “We denken aan een wintereik, omdat die zo hoog en recht is. Zo’n monumentale boom herinnert een beetje aan de rijzige gestalte van Koen.”

Ik behoorde zelf tot de eerste havo-lichting in de oude school, bovenop de berg. Ik heb de nonnen nog helpen verhuizen. Daarom ben ik zo blij dat die prachtige paddenpoel weer terug is. Het is maar een van de voorbeelden hoe mooi de school in de omgeving is opgenomen.

Bart Elfrink, vader van Renna, Beek

50

De buurman

De buurtbewoners rond de havo zijn vanaf 2005 voortdurend op de hoogte gehouden van de bouw- en inrichtingsplannen op het terrein. Ze mochten er zelfs over meepraten. Gérard Eickmans was te gast bij maar liefst zeven informatieavonden.

WOTRE Dama

Gérard Eickmans woont in het gebied dat bekend staat als de Paddepoel. Daaraan ontleende het schoolblad van Notre Dame ooit zijn naam 't Paddepoeltje. Kadastraal staat de straat, deels pad, bekend als de Kasteelselaan, omdat daar het kasteel van Ubbergen heeft gestaan. Het kasteel (1300-1715) verdween, het koetshuis werd verbouwd tot villa, maar de straat is er nog steeds. De Romeinse heerbaan naar Nijmegen moet er zelfs gelegen hebben. Eickmans bezocht in totaal zo'n zeven door de school belegde informatieavonden. "Daar kregen we telkens een toelichting op de plannen. Het was puur informatief. Sommige mensen zagen wel wat beren op de weg. Wat je dan vaak ziet, is dat eventuele bezwaren van tafel worden

geveegd. Hier niet. Hier konden de mensen uit de buurt hun verhaal kwijt. Er werd geluisterd. De mensen kregen antwoord en als dat er niet was, dan werd er onderzoek naar gedaan. Ook werden we op de hoogte gehouden via brieven en mails."

Volgens Gérard Eickmans leefden er verschillende bezwaren. Sommige buurtbewoners voorzagen verkeersproblemen en anderen vreesden voor de natuur in dit gebied.

"Dit is natuurlijk een ecologische zone. Je hebt nergens zo'n mooie, abrupte overgang van de stuwwal naar de polder zoals hier. Vergeet niet: er zijn eerder al plannen geweest om de huizen aan de Kasteelselaan te slopen en een meter of dertig verder van de heuvelrug af nieuwe villa's te bouwen. Daar hebben we ons toen

met succes tegen verzet.” Notre Dame heeft voor de bouw van de nieuwe school voldoende draagvlak weten te creëren, aldus Eickmans, die overigens ook constateert dat de bezorgdheid van de buurt in het westelijke deel (aan de kant van de kern Ubbergen) groter was dan in het oostelijke deel van de Kasteelselaan. “Er is ooit een keer sprake van geweest dat de leerlingen vanuit Beek en de polder door ons stuk van de Kasteelselaan naar Notre Dame zouden fietsen. Ik heb me een moment afgevraagd of ik daar nou op zat te wachten, maar van dat plan heb ik verder nooit meer iets gehoord. Hoe dan ook: er staat uiteindelijk een mooie school en je ziet dat dat best kan in een ecologische zone.”

Ik wil architect worden. Dit is een mooi gebouw. Ik zou er niks aan kunnen verbeteren. Ja, misschien de ruimtes nóg groter maken.

Wouter Grote, leerling, Lent

*Ik heb een grandioos plekje met prachtig uitzicht.
Het is een heerlijke school in een mooie omgeving.*

Sylvia Sanders, docent biologie, natuur- en scheikunde
en leerlingenadministratie, Kleef

58

De bemiddelaars

Is dit wel de goede plek om een haven te bouwen? Met die prikkelende vraag maakte Gerard Litjens van Bureau Stroming een einde aan de impasse in Ubbergen. Zijn collega Riet Dumont wist daarna alle partijen warm te krijgen voor het bouw- en inrichtingsplan.

Gerard Litjens en zijn collega Riet Dumont van Bureau Stroming werden meteen al bij het begin van het bouwproces ingeschakeld door de havo. Als onafhankelijke partij moesten zij een nieuwe school zien te realiseren, die ook aanvaardbaar was voor burens en milieubeschermers.

De keuze voor landschapsinrichter Litjens en intermediair Dumont was erg gelukkig en uiteraard niet toevallig. Beiden zijn erg bekend in de Nijmeegse milieubeweging. Zo werkte Dumont als ambtenaar van de provincie Gelderland intensief samen met enkele grote namen uit die scene bij de ontwikkeling van de Gelderse Poort. Ook woonde zij in dezelfde straat als milieubeschermer Koen Vandepoel die het verzet tegen de

nieuwe school vanaf het begin had geleid. “We kenden elkaar gewoon goed”, vertelt Dumont. “Daarom was er ook geen achterdocht. Ze wisten dat wij ook het beste met de natuur in Ubbergen voorhadden.”

Pikant detail is dat Riet Dumont namens de provincie Gelderland ooit een bezwaarschrift opstelde tegen nieuwbouw van de havo in het kwetsbare overgangsgebied tussen stuwwal en polder. “Ik werkte toen op de afdeling landelijk gebied en vond het onbegrijpelijk dat de vorige directeur van de havo, Eugenie Bots, vasthield aan de oude locatie. We hadden goede alternatieven aangeboden: het voormalige terrein van de Waterleidingsmaatschappij aan de Rijksstraatweg in Beek en het oude terrein van De Meerberg aan

de Oude Kleefsebaan in Berg en Dal. Maar toch nam ik de klus aan toen Gerard me vroeg mee te helpen. Ik ben gedurende een jaar parttime gaan werken bij de provincie om dit te kunnen doen.”

Riet Dumont moest de boer op met een schetsplan dat collega Gerard Litjens had getekend. “In het oorspronkelijke bestemmingsplan was het gebouw midden in de natuur geprojecteerd”, vertelt hij. “Daar stond de oude school ook. Dat was helemaal geen logische plek, er lag ook een groot niemandsland naar de rijksweg toe. De neiging was er om het gebouw maar helemaal weg te stoppen. Een van de architecten kwam zelfs met een ontwerp waarin het helemaal onder de grond was gestopt.”

Al vrij snel was het voor Litjens duidelijk dat het gebouw richting snelweg verplaatst moest worden. “Dat zou voorkomen dat er een versnipperd, gefragmenteerd natuurgebied ontstond. We hebben juist alle natuur aan elkaar geknoopt. Maar ook het gebouw moest kwaliteit hebben. Als hij er dan toch komt, dan moet het ook goed zijn voor iedereen. We hebben een onderscheid gemaakt tussen de rode en groene ontwerpen. De eerste kijkt alleen maar naar vierkante meters en welke lokalen er moeten komen, de ander heeft ook oog voor de omgeving. We hebben met betrokkenen drie voorbeeldgebouwen bezocht. De Kees Boeke school in Bilthoven ligt ook midden in een Ecologische Hoofdstructuur. Het gebouw van het Wereld Na-

tuurfonds in Zeist is ingepast in de natuur van de Stichtse Luswarande. Het Lumengebouw van Alterra in Wageningen is het eerste duurzame gebouw van Nederland.”

Gerard Litjens heeft in zijn schets een groot, aaneengesloten wandelgebied gecreëerd, met een kronkelend beekje, andere fraaie waterpartijen en een looppad. Het waterrijke gebied vormt een perfecte verbinding tussen de bossen op de stuwwal en de boerenlandpaden aan de polderzijde van de rijksweg N325. Een bijzondere brug maakt de oversteek veilig. De havo heeft bovendien zo'n 3 hectare grond overgehouden die zij heeft overgedragen aan natuurbeheerder Het Geldersch Landschap. Riet Dumont zorgde ervoor dat de wilde plannen van Gerard Litjens

66

een vruchtbare voedingsbodem vonden bij de andere partijen. “Ik heb veel informele gesprekken gevoerd”, vertelt ze. “Kijk, instanties kunnen dwarsliggen, mensen kunnen communiceren. We hebben de buurt en de milieubeschermers, en daar waren alle smaakmakers bij, laten meedenken over de plannen. Dat heeft uiteindelijk tot belangrijke aanpassingen geleid, waardoor iedereen erg tevreden is. De havo en het terrein eromheen zijn van iedereen geworden. Voor de milieubeweging was het erg belangrijk dat de havo de grond afstond, omdat die altijd nog bang was dat er ooit toch uitbreiding gerealiseerd zou gaan worden.” “Ubbergen heeft de mooiste wandeling van de 21e eeuw gekregen”, is de overtuiging van Gerard Litjens. “Het

gebied van de havo is nu openbaar en je kunt er de mooiste dingen zien. Het water dat er doorheen stroomt is koel, rijk aan mineralen en arm aan voedingsstoffen. Schoner vind je niet in Nederland. Een betere les biologie kunnen de leerlingen van de havo dan ook niet krijgen. Het is een groot laboratorium. Er leven alpenwatersalamanders en kamsalamanders. De grote boterbloem, een moerasplant die schoon water nodig heeft, groeit er inmiddels weer. Die soort is een halve eeuw lang niet meer voorgekomen in Nederland. Het gebied is echt een sieraad voor Ubbergen. De verplaatsing heeft misschien een jaar vertraging in de bouw opgeleverd. Natuurlijk hebben we wel geluk gehad. We waren net op tijd voor de economische crisis.”

De intimiteit van de oude school zit ook in de nieuwe. Als je vier keer links gaat, kom je weer op dezelfde plek uit. Dat geeft een vertrouwd gevoel. Voor mensen die van Nijmegen naar Beek rijden, is er nu een dilemma: moeten ze naar de polder of de school kijken?

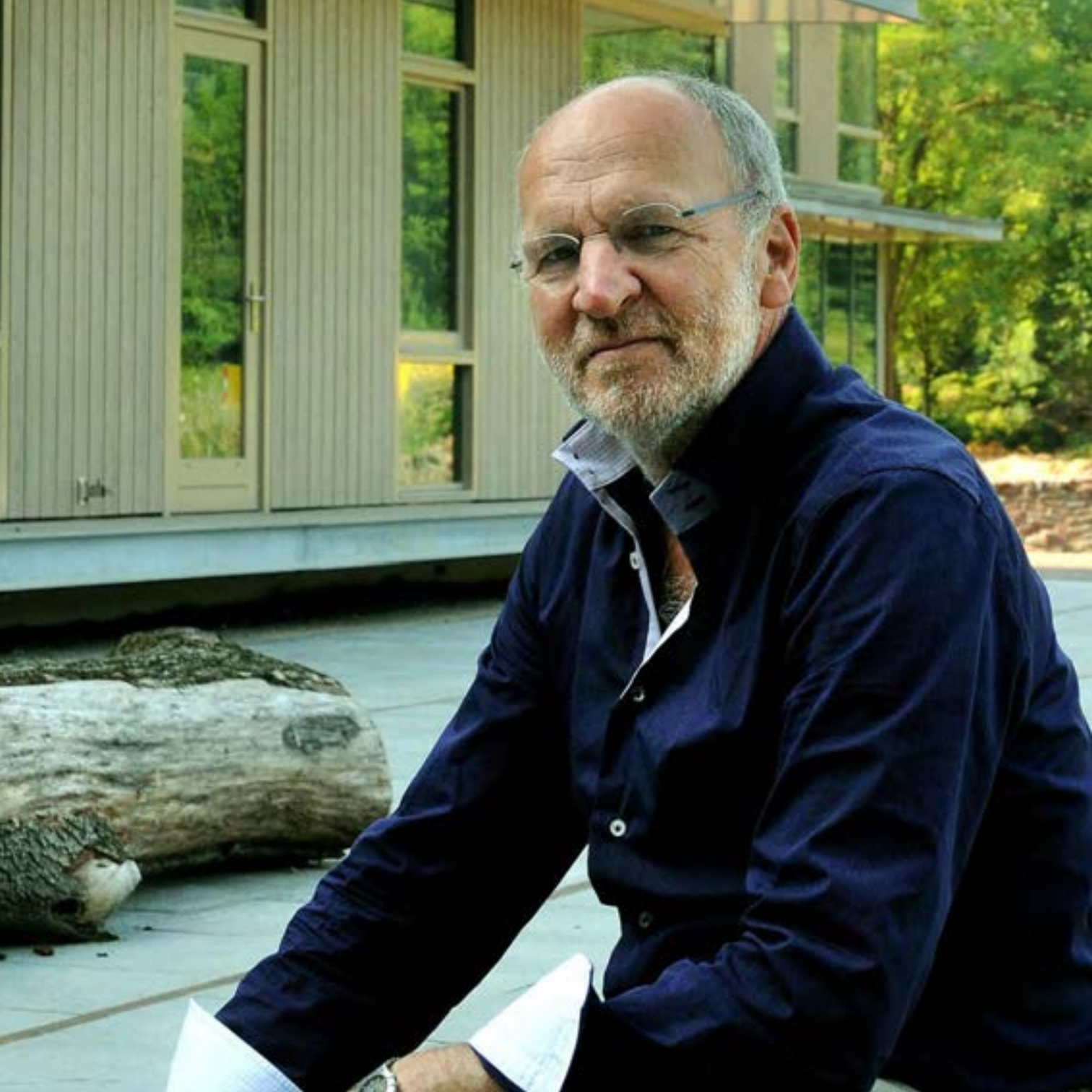
Hans Jacobs, vader van Arthur, Ooij

68

De bouwpastoor

Hij moet het nu loslaten. Da's moeilijk, want hij stond met de bouw van de school op en ging ermee naar bed. De nieuwe Notre Dame des Anges voelt als mijn school, zegt bouwpastoor Ad van Tilborg.

Het is de laatste klus die adjunct-directeur Van Tilborg voor Notre Dame geklaard heeft. En hij kijkt met een trots gevoel terug. "We hebben een school gebouwd waar de ziel van de Notre Dame in zit." Na een loopbaan van 40 jaar wilde Ad van Tilborg andersoortig werk.

In deeltijd ging hij de bouw van de nieuwe school begeleiden. "Ik ben een techneut. Ben thuis ook altijd aan het bouwen. Die nieuwe rol sprak me heel erg aan. Overigens waren we als school hier natuurlijk al langer mee bezig."

Vrijwel op hetzelfde moment dat Marij van Deutekom als opvolger van Eugenie Bots aantrad, kwam er groen licht van de Raad van State om op de plek van de oude school nieuwbouw te plegen. Van

Tilborg: "We hadden daarvoor al een programma van eisen gemaakt. Dat is toen in de ijskast verdwenen. Marij wilde eerst alle tegenstribbelende partijen, zoals de buurt, de milieubeweging en de politiek binden. Dat is haar sterkste kant. We hebben later wel geprofiteerd van het werk dat eerder verzet was, maar door de inbreng van die andere partijen is het plan gewijzigd en naar een hoger niveau getild."

Hij noemt als voorbeeld het feit dat de school duurzaam gebouwd is en voorzien werd van een grondwaterwarmtewisselaar en een sedumdak, met begroeiing. In dat dak zullen straks de letters ND groeien. "Je krijgt input van andere mensen. De mensen uit

de milieubeweging bijvoorbeeld hebben me ‘meegenomen’ in hun richting. Ook de provincie heeft een stimulerende rol gespeeld. Ik was me bijvoorbeeld aan het verdiepen in klimaatneutraal bouwen. Dan loop je tegen het feit aan dat iedereen roept dat dat ‘niet kan’ en dat het ‘veel te duur wordt’. Maar de provincie had subsidiepotjes en architectenbureaus die je kunnen adviseren. Binnen twee weken had ik een rapport met feiten en kon ik mijn bestuur argumenten en extra subsidie aanreiken. Toen gingen we de duurzame weg op.”

Van Tilborg maakte van meet af aan de werkbesprekingen mee. “Mijn winst was dat ik hoorde van de problemen. Het was ook een openbaring. Je zit daar met allerlei

vakkundige partijen aan tafel. Het bleek een geoliede machine.” Notre Dame heeft nu een innovatief digitaal schoolbordsysteem. Van Tilborg: “Ik wilde minder kwetsbare borden. Ik had gehoord over een nieuwe, interactieve beamer. Ik heb net zolang gebeld tot ik een bedrijf vond dat deze beamer compatible kon maken met de digitale borden. En we hebben in de praktijklokalen werkarmen die uit het plafond komen. Zo kun je die lokalen ook gebruiken voor Nederlandse les.” Helemaal enthousiast is hij over de videowal en de licht- en geluidsinstallatie in de aula. “Expressie is een van onze speerpunten. Dan hebben de leerlingen een goed podium nodig. En dat is er.”

*Ik doe veel met biologie.
Deze school is ingepast in de
natuur. Je hoeft maar met
de leerlingen naar buiten te
lopen en je kunt laten zien
waar je het over hebt.
Ook het gebouw is zo
ontworpen dat het in de
natuur hier past.*

Fred van Bronswijk,
technisch onderwijs assistent, Beuningen

74

De regelaars

De projectmanagers Peter Huys en Michel Petri van Hevo zijn gewend scholen te bouwen. Normaal realiseren ze gewoon een nieuw gebouw. Bij de havo in Ubbergen konden ze het ook nog eens extra mooi maken, omdat er extra geld was.

75

Integraal projectmanagement met resultaatgaranties. Dat biedt Hevo uit Den Bosch, van meet af aan betrokken bij de bouw van de school. Peter Huys, projectmanager, zegt het wat poëtischer: “Wij maken dromen waar. Aan de hand van het

77

programma van eisen, het budget en het verwachtingspatroon zorgen wij ervoor dat het gebouw er komt dat de opdrachtgever in gedachten heeft. Wij lossen alle tegenvallers op, die tijdens de bouw opduiken.”

Huys deed dat samen met Michel Petri, die namens Hevo als projectleider fungeerde. Hevo lijkt een beetje op een aannemer maar is dat niet. Petri: “We kiezen samen met de opdrachtgever bedrijven die de klus gaan klaren. Die bedrijven komen dan bij ons onder contract. Wij

houden toezicht en koppelen steeds terug naar de opdrachtgever als er keuzes gemaakt moeten worden.”

De nieuwe Notre Dame ligt kwalitatief op een heel hoog niveau, zegt Huys, die ‘alleen maar scholen doet’.

“Normaal is de normvergoeding uitgangspunt bij de bouw van een nieuwe school, maar Notre Dame heeft aanvullende middelen weten te genereren. Dat vertaalt zich in een mooier gebouw, waarbij duurzame materialen – uiteindelijk goedkoper in de exploitatie – gebruikt zijn en met aandacht voor het energiegebruik. Zo heeft deze school een dak waar sedem op ligt en een warmte/koude-opslaginstallatie. Ook is er gekozen voor houten kozijnen in plaats van voor aluminium.”

Huys en Petri zijn trots op het re-

sultaat. “Dit is een project waar je mee voor de dag kunt komen”, zegt Petri. “Ook voor ons is dit een bijzondere school”, vult Huys aan. “De school ligt, zeer zeldzaam, in een ecologische zone en er waren tal van punten waartegen bezwaar gemaakt had kunnen worden. Dat dat achterwege is gebleven, is heel bijzonder en te danken aan de zorgvuldigheid waarmee de school – en vooral Marij van Deutekom met alle belangen is omgegaan. Uitgangspunt was steeds dat er ook ecologisch gezien een verbetering zou ontstaan ten opzichte van de vorige situatie. Daarin zijn wij meegegaan. Het heeft uiteindelijk geleid tot een school die in harmonie met de omringende natuur verkeert. De buitenkant is neutraal gehouden: binnen zie je veel vrolijke kleuren.”

*Het is fijn dat er laptops
zijn, die je overal mee naar
toe kunt nemen en dat de
lokalen allemaal anders
zijn ingedeeld.*

Casper van der Sluijs, leerling, Elst

80

De bouwer

Bewust beter bouwen. Dat is het motto van Bouwbedrijf Van Deelen uit Veenendaal. Over de nieuwe Notre Dame en dan vooral over ‘de muur’ kreeg directeur Jan Pijl veel telefoontjes: “Wat zijn jullie daar nou voor iets bijzonders aan het bouwen?”

De mannen van bouwbedrijf Van Deelen hebben met veel plezier de school gebouwd. “Elk gebouw is uniek”, zegt directeur Jan Pijl, die het bedrijf tien jaar geleden van naamgever Van Deelen overnam. “Kijk, wij moeten bouwen wat er gevraagd wordt. Maar dit is ook voor ons een luxe school. De uitdaging was groter. Er zit meer vakwerk in. Voor de bouwers was het niet van ‘dit hebben we al vaker gedaan’. We moesten blijven nadenken.”

Van Deelen, met een vaste staf van zeventig mensen, bestaat 25 jaar en bouwt onder meer drie tot vijf scholen per jaar. “De overheid en semi-overheid zijn belangrijke klanten”, zegt Pijl. “Sommige scholen hebben speciale dingen. Bij Notre Dame is dat bijvoorbeeld ‘de muur’. Het met-

selverband is een chaos en de stenen zijn eigenlijk een afvalprodukt. Onze metselaars Wijnand, Leon en Herman zijn gewend strak langs een lijntje te metselen. Hier moesten ze dat juist niet doen. Maar het resultaat is schitterend geworden. We krijgen er veel telefoontjes over.”

De stenen voor de muur komen van steenfabriek Vogelensangh uit Deest, de enige kolengestookte ringoven die Nederland nog rijk is. Het zijn onkels ofwel kromme stenen. In elke partij bakstenen die uit een kolengestookte steenoven komen, zitten er wel een paar. Vroeger werden deze misbaksels weggegooid. Nu worden ze gebruikt voor bijzondere projecten, weten Han en Marcel Arts van der Zanden van Vogelensangh. “We sparen tegenwoordig de onkels

op. Voor de 30.000 stenen die in de muur van Notre Dame zitten, hebben we twee weken moeten sparen. Het gaat te ver om van een trend te spreken, maar je ziet wel steeds meer architecten die iets anders willen en iets nieuws durven uit te proberen.

We hebben al onkels geleverd voor ruïnewoningen in Amersfoort, voor een school in Silvolde en voor een appartementencomplex annex winkelcentrum in Zwolle.”

“Het is een school geworden waar ik trots op ben”, zegt Jan Pijl. “Qua omvang is dit een gemiddelde school. We bouwen ook scholen die drie keer zo groot zijn. Maar als je ziet hoe mooi dit gebouw in het landschap past of beter gezegd in het landschap opgaat, dan is hier een bijzondere prestatie geleverd. De

school heeft warmte-koude-opslag, een sedumdak en is aan de buitenkant gedeeltelijk afgewerkt met rabat, houten planken.”

Pijl proefde tijdens de vergaderingen van het bouwteam gedrevenheid. “Dat heb ik als zeer positief ervaren. Er zaten kundige mensen in dat bouwteam en mensen met passie. Iedereen had een bepaald resultaat voor ogen en ging er ook voor. Ja, problemen waren er ook hoor. In het begin hebben we nogal last gehad van de hoge waterstand daar. Soms stonden we tot aan ons middel in het water. Omdat het een kwetsbaar natuurgebied is, konden we geen bronbemaling toepassen en hebben we met dompelpompjes het water weg moeten pompen. Maar het is allemaal goedgekomen.”

*Dit is mijn derde locatie. Ik ben
40 jaar geleden begonnen in
De Refter. Daarna zaten we in de
vorige school en nu hier.
Dit is een open gebouw met veel
zicht op het groen.*

Willemien de Mulder, docent geschiedenis, Malden

De historie

Op een mooie locatie bouwen aan de deugzaamheid en ontwikkeling van de katholieke vrouw. Vanaf 1903 gebeurt dat op de Ubbergse heuvelrug in het Franse pensionaat van de kanunnikessen van Sint-Augustinus van de congregatie van Onze Lieve Vrouw.

Notre Dame des Anges: het klinkt voornaam en dat was het ook. Op het kleinschalige internaat 'Onze Lieve Vrouw van de Engelen' kom je als meisje en jonge vrouw niet zomaar. Daar zorgen het hoge kostgeld en de barrière van het Frans als voertaal wel voor.

De oriëntatie op de Franse cultuur hoort in die tijd bij een deftige opvoeding maar vloeit ook voort uit de ontstaansgeschiedenis van Notre Dame des Anges. In de hoek gedreven door het antiklerikale klimaat in het Frankrijk van rond 1900 proberen kloosterorden en congregaties hun heil elders te zoeken. Zo ook de Chanoinesses régulières de St. Augustin uit Gray. Zij tonen belangstelling voor de prachtig gelegen villa Ter Meer aan

de Rijksstraatweg in Ubbergen
Het initiatief om op die plek een
internationaal pensionaat op te
richten met een *école secondaire des
langues* blijkt succesvol. Op
1 oktober 1903 start het eerste
leerjaar nog bescheiden met drie
meisjes uit Frankrijk en twee uit
Nederland. Na hen vinden steeds
meer dochters uit katholieke families
uit binnen- en buitenland de weg
naar het internaat. Binnen enkele
jaren moet al uitgebreid worden.
Internen brengen de nacht door in
dortoirs (slaapzalen) en volgen de
strikte dagorde die sterk lijkt op het
kloosterleven van de zusters.
Standverschil domineert de
verhoudingen tussen scholieren.
Zeker wanneer in de loop van 1929
de *école des marthes* (een soort

huishoudschool met een half uur
Franse les per dag) begint. Dan is
er sprake van een strikte scheiding
tussen de 'martjes' (vaak afkomstig
uit Beek of de Ooijpolder) en de
jongedames pensionnaires. De
eerstgenoemden moeten tegenover
de kostschoolmeisjes zelfs hun
stilzwijgen bewaren.
De instelling van de Franse
religieuzen trekt van meet af aan de
aandacht van de onderwijsinstanties.
De docerende kanunnikessen van
het eerste uur bezitten immers
geen Nederlandse onderwijsakten.
Minister Abraham Kuyper gedooft
de situatie mits de religieuzen drie
bevoegde leraressen inschakelen. De
zusters studeren zelf ook voor hun
diploma's Frans MO-A en MO-B.
Een geheel nieuwe weg slaat Notre

90

Dame des Anges in wanneer in 1927 de middelbare meisjesschool (mms) haar deuren opent om de eerste negen leerlingen te onderrichten. Aan het Franse pensionaat wordt voortaan meerjarig onderwijs gegeven met een afsluitend examen. Vanaf 1932 mogen ook externen de mms bezoeken. Notre Dame des Anges sluit zich eindelijk volledig aan bij het onderwijsstelsel. Jonge vrouwen moeten 'als voorbereiding op het moederschap hogere uitingen van het culturele leven, zoals wetenschappen en kunsten' op prijs leren stellen. Dit oefent op externe leerlingen grote aantrekkingskracht uit. Dit houdt het instituut overeind wanneer eind jaren dertig de kostschoolleerlingen uit het buitenland verstek laten

gaan. Het Franse pensionaat staat dan nog wel onder Franse leiding maar de leerlingen en de lessen zijn Nederlands.

Ook in het vrouwelijk onderwijzend personeel zijn veranderingen aan te wijzen. In 1928 bestaat het compleet uit religieuzen. Maar daar komt spoedig verandering in. Een van de bekendste lekendocentes is Marga Klompé. De latere minister van Maatschappelijk Werk geeft van 1938 tot 1943 scheikunde.

Notre Dame des Anges komt redelijk ongeschonden door de oorlog. In de nadagen van het Rijke Roomsche Leven groeit Notre Dames des Anges alsmaar door. In 1959 moeten barakken het ruimtegebrek bestrijden.

De afstand tussen de zusters en

de leerlingen wordt steeds groter. De naoorlogse jeugd laat zich aan de religieuzen op leeftijd met hun ouderwetse Franse deftigheid steeds minder gelegen liggen. Ook de ontkerkelijking eist haar tol. In 1964 neemt Jan Schillings het roer over als eerste 'leken'-directeur van de mms. Door de Mammoetwet gaat Notre Dame des Anges als havo verder. In 1971 stopt het internaat. Het voormalige Franse pensionaat komt in het bezit van een woonwerkgemeenschap en staat nu bekend als De Refter. Maar Notre Dame des Anges leeft voort. Eerst vanaf 1973 in semi-permanente nieuwbouw aan de voet van de heuvel. En sinds 2011 iets verderop in een van de mooiste middelbare scholen van Nederland.

Laatste schooldag

Erste diplom's

94

De sponsors

Dit boek is mede mogelijk gemaakt door:

95

HEVO

rinusrooversarchitectuur

SPRING

stroming

natuur- en landschapsontwikkeling

96

Colofon

Realisatie, tekst en vormgeving Thed Maas, Geert Willems en Marcha van Schijndel

Fotografie Theo van Zwam en Sylvia Sanders

Bijdragen Maarten-Jan Dongelmans, Suzanne Scharenborg/De Gelderlander,
Arno van der Kruis, Rinus Roovers, Wil Braam en Ed van Loon

Druk Benda Drukkers, Nijmegen

Dit is een uitgave van Havo Notre Dame des Anges, september 2011